

Romuald Traugutt
1826-1864

SZLAKIEM
ROMUALDA TRAUGUTTA I
POWSTANIA STYCZNIOWEGO
PO POLESIU

1863 - 1864

PRZEDMOWA

22 stycznia 1863r. w Królestwie Polskim, zaś 1 lutego 1863 r. na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego wybuchło największe polskie powstanie narodowe, obejmując zasięgiem swym zabór rosyjski. Powstanie skierowane było przeciwko Imperium Carskiemu i miało charakter wojny partyzanckiej. Dyktatorem powstania od 17 października 1863 r. został Romuald Traugutt – osoba o najwyższych wartościach patriotycznych i chrześcijańskich. Imieniem Romualda Traugutta oraz powstańców styczniowych nazwano wiele ulic w polskich miastach i miasteczkach. W jego małej ojczyźnie na białoruskim Polesiu również można znaleźć miejsca pamięci związane z Romualdem Trauguttem i powstaniem styczniowym. Niniejszy folder zawiera teksty Manifestu Tymczasowego Rządu Narodowego od 22 stycznia 1863 r. oraz Roty Przysięgi Powstańca, informacje o życiu i walce R. Traugutta, o największych potyczkach i bitwach na Polesiu stoczonych przez powstańców z wojskami rosyjskimi, a także przedstawia poszukiwania miejscowych krajoznawców: Edwarda Złobina i śp. Aleksego Dubrowskiego. Została dokonana próba stworzenia mapy miejsc pamięci powstania styczniowego na Polesiu, która będzie służyć pomocą dla miejscowych Polaków w żmudnej pracy odrodzenia swojej historii i tożsamości.

Inicjatywa wydania folderu jest przejawem potrzeby uhonorowania przez Polaków Brześcia osoby Romualda Traugutta – naszego ziomka i bohatera Powstania Styczniowego, patrona Oddziału Brzeskiego Związku Polaków na Białorusi.

Składamy podziękowania Konsulatowi Generalnemu Rzeczypospolitej Polskiej w Brześciu za pomoc w wydaniu folderu.

KOMITET CENTRALNY

JAKO TYMCZASOWY

Rząd Narodowy.

Nikezemny rząd najezdnicy rozwścieklony oporem męczonęj przezeń ofiary, postanowił zadać jej cios stanowczy—porwać kilkadziesiąt tysięcy najdzielniejszych, najgorliwszych jej obrońców, oblec w nienawistny mundur moskiewski i pognać tysiące mil na wieczną nędzę i zatrącenie. Polska nie chce, nie może poddać się bezopornie temu sromotnemu gwałtowi pod karą hańby przed potomnością powinna stawić energiczny opór. Zastępy młodzieży walecznej, młodzieży poświęconej, ożywione gorącą miłością Ojczyzny, niezachwianą wiarą w sprawiedliwość i pomoc Boga, poprzysięgli rzucić przeklęte jarzmo lub zginąć. Za nią więc Narodzie Polski, za nią! Po strasliwej hańbie niewoli, po niepojętych męczarniach iśku, Centralny Narodowy Komitet obecnie jedyny, legalny Rząd Twój Narodowy, wzywa Cię na pole walki już ostatniej, na pole chwwały i zwycięstwa, które Ci da i przez imię Boga na Niebie dać przysięga, bo wie, że Ty, który wczoraj byłeś pokutnikiem i mścicielem, jutro musisz być i będziesz bohaterem i olbrzymem. Tak, Ty wolność Twoją, niepodległość Twoją, zdobędziesz wielkością takiego męstwa, świętością takich ofiar, jakich Lud zaden nie zapisał jeszcze na dziejowych kartach swoich. Powstającej Ojczyźnie Twojej dasz bez zalu, słabości i wahanja wszystką krew, życie i mienie, jakich od Ciebie zapotrzebuje. W zamian K. C. N. przysięga Ci, że siły dzielności Twój nie zmarnieją, poświęcenia nie będą stracone, bo ster, który ujmie, silną dzierzyć będzie ręką. Złamię wszystkie przeszkody, rozrąci wszelkie zapory, a każdą nieprzychylność dla świętej sprawy, nawet brak gorliwości, ścigać i karać będzie przed surowym, choć sprawiedliwym trybunałem obrazonej Ojczyzny. W pierwszym zaraz dniu jawnego wystąpienia, w pierwszej chwili rozpoczęcia świętej walki, K. C. N. ogłasza wszystkich synów Polski, bez różnicy wiary i rodu, pochodzenia i stanu, wolnemi i równomi Obywatelami kraju. Ziemia, którą Lud rolniczy posiadał dotąd na prawach czynszu lub pańszczyzny, staje się od tej chwili bezwarunkową jego własnością, dziedzictwem wieczystem. Właściciele poszkodowani, wynagrodzeni będą z ogólnych funduszy Państwa. Wszyscy zaś komornicy i wyrobnicy, wstępujący w szeregi obrońców kraju, lub w razie zaszczytnej śmierci na polu chwały, rodziny ich otrzymają z dóbr Narodowych dział obronionej od wrogów ziemi. Do broni więc, Narodzie Polski, Litwy i Rusi, do broni! bo godzina wspólnego wyzwolenia już wybiła, stary miecz nasz wydobyty, święty sztandar Orła, Pogoni i Archaniola rozwinięty.

A teraz odzywamy się do Ciebie Narodzie Moskiewski: tradycyjnem hasłem naszym jest wolność i braterstwo Ludów, dla tego też przebaczymy Ci nawet mord naszej Ojczyzny, nawet krew Pragi i Oszmiany, gwałty ulic Warszawy i tortury lochów Cytadeli. Przebaczymy Ci, bo i Ty jesteś nędzny i mordowany, smutny i umęczony, trupy dzieci Twoich kołyszają się na szubienicach carskich, prorocy Twoi marzną na śniegach Sybiru. Ale jeżeli w tej stanowczej godzinie nie uczujesz w sobie zgryzoty za przeszłość, świętszych pragnień dla przyszłości, jeżeli w zapasach z nami dasz poparcie tyranowi, który zabija nas a depeze po Tobie—biada Ci! bo w obliczu Boga i świata całego, przeklinamy Cię na hańbę wiecznego poddaństwa i mekę wiecznej niewoli, i wyzwiemy na straszny bój zagłady, bój ostatni Europejskiej Cywilizacji z dzikim barbarzyństwem Azji.

Warszawa, dnia 22 Stycznia 1863 r.

Za zgodność z oryginałem ręczy Litewski Komitet, jako Prowincjonalny Rząd tymczasowy na Litwie i Białorusi.

1913 K 25/36

BIBLIOTEK

WYBRANE DATY POWSTANIA STYCZNIOWEGO

1863

15/16 stycznia – Branka

22 stycznia – Wybuch powstania, Manifest Rządu Narodowego

1 lutego – Początek powstania w Wielkim Księstwie Litewskim

17 października – Romuald Traugutt staje na czele powstania

1864

2 marca – Rząd carski ogłasza reformę uwłaszczeniową

10/11 kwietnia – Aresztowanie Traugutta

5 sierpnia – Egzekucja Romualda Traugutta, Rafała Krajewskiego, Józefa Toczyskiego, Romana Żulińskiego i Jana Jeziorańskiego na stokach Cytadeli Warszawskiej

**Pieczęć Komitetu
Litewskiego Rządu
Narodowego**

Herb powstańczy:
Polska (Orzeł Biały)
Litwa (Pogoń) i Ruś
(Michał Archanioł)

ROTA PRZYSIĘGI

Ja N.N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu i Matce Jego Najświętszej i wszystkim świętym, że od tej chwili należę do organizacji narodowej i że wszystkie siły moje, mienie i życie gotów jestem poświęcić dla oswobodzenia Ojczyzny.

Przysięgam, że zawsze i wszędzie posłusznym będę ślepo i bezwarunkowo rozkazom Narodowego Centralnego Komitetu, jedynej prawej władzy narodowej i zwierzchnikom przez niego postanowionym. Przysięgam, że będę święcie pełnił powierzane mi obowiązki, że gotów będę na każde zawołanie stanąć na wskazanym mi miejscu z bronią, jaką będzie mi dana, rozpocząć walkę z wrogiem Ojczyzny i aż do ostatniej kropli krwi przełać do Jej oswobodzenia. Przysięgam, że zachowam świętą tajemnicę zarówno na wolności, jak i w więzieniu, pomimo różnych męk i katuszy. Jeśli bym miał tę przysięgę złamać i stać się zdrajcą ojczyzny, niechaj mnie nie minie zasłużona kara od Boga i od ludzi tak w życiu doczesnym, jak i po śmierci. Tak mi Boże dopomóż i Matką Jego Najświętszą, i wszyscy święci. Amen.

SZOSTAKÓW, REJ. KAMIENIECKI

Kamień z tablicą
pamiątkową na
miejscu siedziby

Romuald Traugutt urodził się 16 stycznia 1826 r. w Szostakowie. Miejscowość ta znajdowała się wówczas w granicach Imperium Rosyjskiego, wchodząc w skład gubernii grodzieńskiej. Obecnie znajduje się ona na terenie Białorusi w rejonie kamienieckim obwodu brzeskiego.

Przodkowie Traugutta mieli pochodzenie saksońskie i osiedlili się w Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII w. Dziadek Jakub Traugutt był popiecznikiem Tadeusza Kościuszki podczas powstania 1794 r. Rodzicami Romualda byli Ludwik i Aloiza z Błockich. Oni dzierżawili majątek Szostaków. Największy wpływ na jego wychowanie wywarła jednak babcia – Justyna Błocka, która od najmłodszych lat wychowywała Romualda w duchu patriotycznym.

8 sierpnia 1924 r. przez legionistów polskich tu był postawiony pomnik R. Traugutta, zniszczony w roku 1939. Dworek, w którym przyszedł na świat, spłonął w czasie drugiej wojny światowej. Dziś to miejsce upamiętnia kamień z wmurowaną w 2003 r. tablicą poświęconą Trauguttowi. Czekają na ustanowienie tu tablica informacyjna oraz dwa krzyże: katolicki i prawosławny, ufundowane przez Polaków z Brześcia w 150. rocznicę Powstania Styczniowego.

DIAGIELEC, REJ. BEREZOWSKI

Miejsce byłego dworku babci
Romualda Traugutta –
Justyny koło wsi Diagelec

„Odnalazłem i Białą w rejonie berezowskim. To był majątek babci Traugutta - Justyny. Mieści się on na południe od wsi Diagelec. Starsi ludzie ten majątek pamiętają jako wyjątkowo piękny, ze stawami, starym parkiem. Dzisiaj pozostał z niego jeden dąb i krzyż. Wszystko zrównano z ziemią, nawet stawy. Szczere pole. Biała należała do parafii Siehnewicze. To jest 5 kilometrów prostą polną drogą. Tam, prawdopodobnie, jest pochowany ojciec Romualda. Ale obok kościoła i na cmentarzu katolickim jego grobu nie znalazłem. Żona Anna i babcia Justyna zmarły nagle w 1859 r. w Petersburgu i są pochowane tam na cmentarzu mariańskim”.

A. Dubrouski, *Od Brześcia nad Bugiem do Turowa nad Strumieniem*,
[w]: Echa Polesia, 2008, nr 2, s. 32

Kościół pw. Opieki Najświętszej
Marii Panny Różańcowej
w Siehnewiczach
z roku 1795

ŚWISŁOCZ, OBW. GRODZIENSKI

**Pomnik Romualda Traugutta
z roku 1928**

W 1836 roku Romuald Traugutt rozpoczął naukę w gimnazjum w Świsłoczy, które ukończył w 1842 r. z dobrymi wynikami (srebrny medal). Następnie próbował dostać się na studia do Instytutu Inżynierów Komunikacji w Petersburgu. Jednakże instytut zreorganizowano i Traugutt ze względu na wiek nie został przyjęty. Wtedy wzorem wielu ówczesnych Polaków zdecydował się na służbę w armii rosyjskiej.

**Pomnik Konstantego
Kalinowskiego – kierownika
powstania styczniowego na ziemi
białoruskiej**

Służba wojskowa

W grudniu 1844 roku Traugutt zdał egzamin na junkra do saperów, a w styczniu 1845 rozpoczął wojskowy staż w Żelechowie na Lubelszczyźnie. W wojsku carskim spędził 17 lat – prawie całe dorosłe życie. Był wzorowym, szybko pnącym się po szczeblach kariery wojskowej żołnierzem. Koledzy Rosjanie zapamiętali go jako młodzieńca spokojnego, zamkniętego w sobie i pozornie na wszystko obojętnego.

Jako oficer armii rosyjskiej dowodzonej przez generała Iwana Paskiewicza wspomagał Austrię w tłumieniu powstania węgierskiego. Walczył przeciw powstańcom wspieranym m.in. przez Legiony Polskie. Za udział w węgierskiej batalii Traugutt otrzymał Order św. Anny, mieszkanie i gratyfikację finansową.

W 1852 r. po powrocie do Królestwa Polskiego ożenił się z córką jubilera Anną Pikiel. Młodzi zamieszkali w Żelechowie. Podczas wojny rosyjsko-tureckiej w 1853 r. Traugutt służył na Krymie. Trzy lata później został skierowany do Charkowa, a następnie do Petersburga, gdzie kontynuował służbę w armii carskiej. Tam też podjął się prowadzenia wykładów w wyższej szkole wojskowej. 1 stycznia 1859 roku za wcześniejsze sukcesy i sumienną pracę otrzymał kolejne wyróżnienie – został odznaczony Orderem św. Anny III klasy.

OSTRÓW, REJ. MAŁORYCKI, NA TRASIE KOBRYŃ – MAŁORYTA

W okresie od listopada 1859 do maja 1860 roku umierają kolejno babka Traugutta (Justyna z książąt Szujskich Błocka), żona Anna Pikiel i dwoje młodszych dzieci (pochowane na cmentarzu mariańskim w Petersburgu). W lutym 1860 roku zmarł dziadek Traugutta, Witalis Szujski, zostawiając mu w spadku niewielki majątek w Ostrowiu koło Kobrynia. Traugutt udał się do Ostrowia, aby przeprowadzić prawne przejęcie majątku w Ostrowiu i Zabawie, odziedziczonego po ojcu chrzestnym. Tam poznał Antoninę Kościuszkównę, córkę Aleksandra (bliskiego krewnego Tadeusza Kościuszki).

Aby zapewnić dwu małym córeczkom (Annie i Alojzie) matczyną opiekę, ożenił się z Antoniną Kościuszkówną. Ich ślub odbył się 13 czerwca 1862 r. W tym roku w stopniu podpułkownika odszedł z wojska z prawem do noszenia munduru oraz emeryturą w wysokości 230 rubli. Traugutt mieszkał w Ostrowiu i gospodarzył tam wraz z rodziną do momentu wybuchu powstania.

Obecnie na miejscu zniszczonego folwarku w Ostrowiu znajduje się pomnik postawiony tam w roku 2003.

**Pomnik na miejscu
siedziby Romualda
Traugutta, posta-
wiony w roku 2003**

WIEŚ MAŁYSZE, MIEJSCOWOŚĆ BOŻYDAR, REJ. KOBRYŃSKI

**Kamień upamiętniający
miejsce przysięgi
Romualda Traugutta**

Po wybuchu powstania w kwietniu 1863 r. Romuald Traugutt utworzył oddział kobryński i objął nad nim dowództwo. „Żołnierze! Bracia! – mówił do powstańców – Nie na podboje idziemy, ale na odbiór wydzieranego nam dobra boskiego. Dobrem boskim jest wolność. Wygraną będzie ocalenie duszy narodu. Jeżeli przegramy, rzeką krwi naszej inni popłyną ku wolności...”

Tutaj, w siedzibie Mitraszewskich, został zorganizowany szpital dla powstańców przez Elizę Orzeszko. Siedziba została całkowicie zniszczona, obecnie to miejsce jest upamiętnione głazem z tablicą z roku 2003.

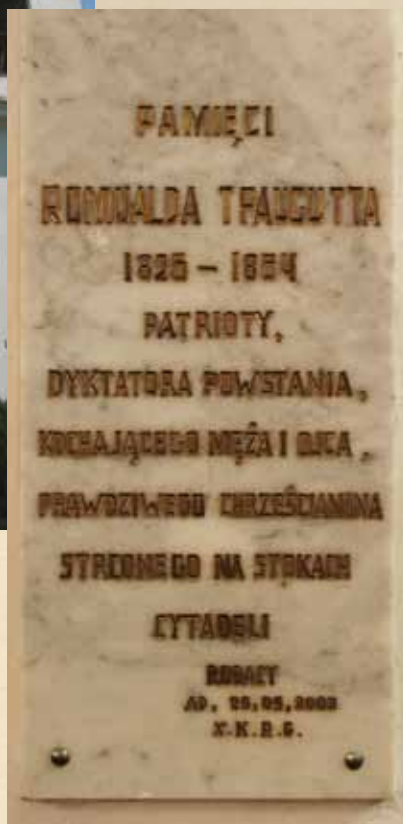
„Oficjalne przyjęcie przez dziedzica Ostrowia władzy nad oddziałem liczącym 160 ludzi "opatrzonych w myśliwską broń i wszelkie potrzeby" nastąpiło z końcem kwietnia 1863 roku, podczas zebrania okolicznej szlachty w Bożydarze Jana Mitraszewskiego, powstańczego naczelnika miasta Kobrynia. Najślynniejszym uczestnikiem owego zebrania (obok, rzecz jasna, Traugutta) okazała się Eliza Orzeszkowa, podówczas jeszcze nikomu nieznana, młoda mężatka, mieszkająca w Ludwinowie (majątek męża Piotra) nieopodal Ostrowia. Traugutt wywarł na niej wielkie, niezatarte wrażenie. Po latach nazwie tego człowieka "wcieleniem cnoty męskiej, rycerskiej i polskiej", a w cyklu powstańczych opowiadań: "Gloria victis" stworzy jeden z najpiękniejszych i najbardziej sugestywnych portretów literackich Traugutta.”

**J. Rusin, Kresowe elementy biografii
Romualda Traugutta,
www.wspolnotapolska.pl
(Autorka książki: "Człowiek świętego
imienia. Legenda Traugutta w
piśmiennictwie polskim XIX i XX
wieku", Rzeszów 2002)**

KOBRYŃ, OBW. BRZESKI

**Tablica pamiątkowa ku czci
Romualda Traugutta w kościele
pw. Najświętszej Marii Panny,
umieszczona w 140. rocznicę
powstania styczniowego**

Poleska partyzantka Traugutta trwała dziewięć tygodni (od pierwszych dni maja do połowy lipca 1863 r.), a rozpoczęła się od dwutygodniowej "ciągłej i uciążliwej musztry", ćwiczeń w strzelaniu i prowadzeniu walki w szyku tyraliery w lesie pod Kobryniem. Dowódca wymagał od swych żołnierzy surowej dyscypliny, ale też solidarnie dzielił z nimi trudy leśnego wojowania.

GORSK, REJ. BEREZOWSKI, MIEJSCE OSUSZONEGO „POLSKIEGO BAGNA”

“Z Bożego Daru wyjechałem rowerem do Gorska, gdzie spotkałem się ze starym mieszkańcem wsi Stiepanem Jakowczycem. Przyjechałem do niego w dniu jego urodzin, skończył 96 lat. Przedtem jego rodzice mieszkali na skraju ogromnego polskiego bagna, nazwanego tak z powodu walki Polaków z Rosjanami. Będąc pasterzem, słuchał opowiadań starszych ludzi o tej walce powstańców. Na wyspie, na brzegu Kanału Goreckiego zostali pochowani powstańcy, na groby których Eliza Orzeszkowa z przyjaciółkami przynosiła kwiaty. Dziad Stiepan pamięta, jak razem ze swoimi rówieśnikami szukali w Kanale Goreckim skarbu powstańców, ale nie znaleźli.

...Szukałem miejsca walki, ale pierwszy raz nie znalazłem go. Dopiero za rok, kiedy instytut, w którym pracowałem, tworzył projekt rekonstrukcji systemu melioracyjnego na bagnie polskim, znalazłem je w gęstwinie olchowej. Stojąc w niej, przypominałem sobie opis walki. To był moment uroczystości smutny i tylko krajoznawca zrozumie wartość odkrycia i możliwości dotarcia do takich wydarzeń. Dlaczego mówię szczegółowo o tym miejscu? Niektórzy badacze życia R. Traugutta uważają, że pierwsza walka powstańców odbywała się w Lasach Goreckich rejonu lubieszowskiego, gdzie jest znajduje się wieś Gorki i były groby powstańców w lasach ukraińsko-białoruskiego pogranicza. Jednak te wydarzenia miały miejsce później. Na naszym terenie (Berezowskie), w majątku Gustawa Radziwickiego, adiutanta Traugutta, w Detkowiczach był punkt zborny powstańców, nad rzeką Temrą, dopływem Jasiołdy, odbywały się ćwiczenia wojskowe. Na mapie polskiej z 1923 r. znalazłem Kanał Gorecki...”

A. Dubrowski, *Od Brześcia nad Bugiem do Turowa nad Strumieniem*,
[w]: Echa Polesia, 2008, nr 2, s. 32

**Mogiły powstańców styczniowych (nieoznaczone) w miejscu osuszonego
bagna koło wsi Gorsk**

HORKI, REJ. KAMIEŃ-KASZYRSKI, UKRAINA

Miejsce niezaznaczone pomnikiem

Artur Grottger "Przysięga"

17. 5. 63. Horki, Gr., p. kobryński; 90 km. pld.-wsch. od Kobrynia. (Baładycze, Bieliński Las, Borki, Odrzyżyn, Derewin).

Mędzy szosą brzesko-bobrujską a traktem kobryńsko-pińskim koło Antopola, dnia 26. kwietnia zgromadziło się około 160 powstańców, do których pod wieczór przybyło 32 urzędników z Kobrynia. Nad oddziałem, który składał się z obywateli ziemskich powiatu kobryńskiego, ich oficjalistów i służby, urzędników powiatowych i małej liczby włościan rządowych, objął dowództwo b. pułkownik saperów Romuald Traugutt. Nazajutrz oddział ruszył ku błotom poleskim, do

miejsca, gdzie się zbiegają granice województw grodzieńskiego, mińskiego i wołyńskiego, i stanął na ostrowicach, błotami otoczonych o 5 wiorst za Horkami.

Dnia 9. maja w pogoń za urzędnikami kobryńskimi wysłano 1 rotę piechoty i 20 kozaków pod komendą porucznika Prokofiejewa. Ten doszedłszy do Derewny, zastał tamże w karczmie dwóch miejscowych ludzi i trzech z sąsiednich wsi i zostawiając połowę swych podkomendnych, z resztą powrócił do Kobrynia, prowadząc ze sobą wspomnianych jeńców. Dnia 11. maja wysłano z Kobrynia 1 rotę piechoty i 40 kozaków pod komendą kapitana Kiersnowskiego, który zabrawszy pozostałych w Derewnej ludzi, do 17. maja szukał Traugutta, rabując okolicę. Powziąwszy wreszcie wiadomość gdzie się obóz powstańczy znajduje, ruszył ku niemu na furmankach.

Traugutt stanął ze swoim oddziałem w zasadzce przy grobli pod Horkami, polecając przepuścić nieprzyjaciela w sam środek grobli. Jedna rota moskali jechała na furmankach, eskortowanych przez 15 kozaków. Skoro moskale znaleźli się w środku zasadzki, nagle powstańcy, niewidzialni dla nieprzyjaciela, bo ukryci za drzewami w nader dogodnej pozycji, przywitali moskali na całej linii rżęsiwym a celnym ogniem, a równocześnie pułkownik Traugutt zamknął im odwrót, rzucając drugą kompanię strzelców i nakazując jej również dać ognia. Moskale rzucili się wstecz po grobli, ale Traugutt zakomenderował „jedenasty pluton kosynierów naprzód” - i wtedy pierwszy pluton strzelców wypadł na groblę, dał ognia i rzucił się w kosy.

Moskale, jak który umiał i mógł, uciekali w bagna i po grobli, ubijani przez powstańców jak kaczki. Dwa razy tylko w ciągu całej sprawy zdołał nieprzyjaciel dać ognia. Straty jego w tej rozprawie wynosiły 70-ciu ludzi, w tem Kiersnowski, oraz ranni oficer piechoty i kozaków, a tylko 63 ocalało, Traugutt natomiast, którego pozycja była wymienita, miał tylko jednego zabitego.

21. 5. 63. Horki, Gr., p. kobryński; 90 km. pld.-wsch. od Kobrynia.

Po dojściu do Kobrynia wiadomości o zniesieniu oddziału Kiersnowskiego pod Horkami wysłano natychmiast na podwodach 2 roty 3-go batalionu strzelców

celnych pod dowództwem pułkownika Ehrnberga. Traugutt po szczęśliwej zasadzce przeszedł na inne miejsce, również nieopodal Horek, dnia 21. 5. o godz. 8. rano zaatakowany został przez Ehrnberga. Garstkę kobryńczyków przedzielała od moskali polana w środku lasu. Nieprzyjaciel z lasu ze sztucerów godził do powstańców, lecz wysunąć się nie śmiał, nawet nie zbliżał się na odległość strzału z dubeltówki. A gdy 14 ochotników rzuciło się na prawe skrzydło nieprzyjacielskie, cała kolumna moskiewska cofnęła się, utraciwszy w tej sprawie 12 ludzi. Powstańcy mieli 4 zabitych, między nimi Apolinarego Radowickiego, dziedzica Dziatkowic, i Antoniego Laskowskiego oraz 6 rannych: Bogurskiego Adolfa, dziedzica Drohiczyzna, Niwińskiego, Babińskiego, Barbica i Jana, urzędnika z Kobrynia.

25. 5. 63. Horki. Gr., p. kobryński; 90 km. pld-wsch. od Kobrynia (Bielński Las, Porzecze Skirmuntowskie, Biała Góra, Woronie, Zielona Wyspa, Wyspa Zielona, Chełmskie Jezioro, Zielony Kąt).

Odparłszy Ernberga pod Horkami, wykonał pułkownik Traugutt marsz trzymilowy obchodem i stanął nie więcej jak 6 wiorst od poprzedniego stanowiska. Miejscowość obozu przedstawiała ostęp okryty młodym gąszczem, otoczony wkrąg błotem, przez które wiodła doń grobelka.

Przeciw Trauguttowi wysłano generała Eggera, tym razem ze znaczniejszymi siłami 3 rot: rewelskiego pułku piechoty z kozakami do Odryżyna. Kolumna ta w połączeniu z odpędzonym Ernbergiem zaatakowała powstańców 25. 5. o godz. 3-ciej po południu. Naprzód uderzyli moskale po grobelce, a następnie całą siłą na garstkę Traugutta od lewego jego skrzydła. Kobryńczycy utworzyli linię za grobelką na skraju gąszczu, a potem drugą linię przeciw atakującym z tyłu. Trzy razy moskale rzucali się na obóz i trzy razy byli odparci. Po trzygodzinnej na miejscu walce, powstańcy rozsyпали się pojedynczo, odstrzeliliwając się jeszcze do wieczora.

Strata oddziału wynosiła 13 zabitych; Kuźmiński, Łazarz stolarz, Pierchalski, p. Wołkowowa, Dr. Pawłowski, dalej dwaj przed pięciu dniami ranieni: Niwiński, Bogurski, Jan z Kobrynia, Ostrowski Michał oraz inni ranni; dwaj Mickiewicz, Sikorski i Szemetyło, obaj wzięci do niewoli; ponadto wpadli w ręce moskali: Radowicki Gustaw, Wereszczaka, Grodzki, Siemaszko, Dr. Hornicz, Ossowski i Szyrajew, wszyscy pochwyleni przez chłopów i wydani moskalom, również jak trzech, którzy ruszyli byli w Pińszczyznę. Obóz złożony z 20 wozów i 50 koni dostał się w ręce moskali. Nieprzyjaciel pomimo zgniecenia garstki, a z powodu zawziętej obrony w dobrej pozycji, poniósł dotkliwsze straty. Generał Egger z narażeniem własnego życia kilku rannym ocalił życie, wydzierając ich z rąk rozbastwionego żołdactwa.

Rozproszonemu oddziałowi naznaczył Traugutt punkt zborny w głębi lasu bielińskiego, nakazując czekać na siebie i nie rozgłaszać, że żyje (moskale bowiem sądzili, że poległ). W lesie bielińskim zeszło się niebawem 43 rozbiteków, a po 10 dniach przybył Wańkowicz (Leliwa) ze 101 ochotnikiem z brzeskiego powiatu.

Artur Grottger "Bój"

LUDWINOWO, REJ. DROHICZYŃSKI

W czasie kilkunastodniowej przerwy w walce wyczerpany ranny Traugutt schronił się w Ludwinowie Elizy i Piotra Orzeszków. Wtedy Ludwinów przeżył co najmniej kilka rewizji kozackich, zawsze jednak bezskutecznych. W Ludwinowie zachował się park oraz fundamenty zabudowań dworskich.

Pomnik Elizy Orzeszko, wielkiej polskiej pisarki i działaczki powstania styczniowego

ZAKOZIEL, REJ. DROHICZYŃSKI

W zachodniej części starego parku na pagórku znajduje się murowana neogotycka kaplica grobowa Orzeszków zbudowana według projektu Franciszka Jaszczołda w roku 1839. Tutaj w niewielkiej komorze pod centralną wieżyczką kaplicy ukrywał się podczas obław rosyjskiego wojska Romuald Traugutt. Po powrocie do zdrowia został karetą odwieziony przez Elizę Orzeszkową do granic Królestwa Polskiego.

Kaplica grobowa Orzeszków

NOWA POPINA, REJ. DROHICZYŃSKI

Pomniki na mogiłach Jana i Stefanii Żuków na starym cmentarzu katolickim

W Nowej Popinie i dzisiaj można zobaczyć pomniki Jana i Stefanii Żuków. Do nich zwracał się Traugutt, aby uzupełnili obóz ochotnikami oraz żywnością. Za udział w powstaniu styczniowym zostali skazani na konfiskatę majątku oraz na Syberię. Później wrócili na rodzinne Polesie. Na nagrobku Stefanii jest napisane: "Dobrej Pani", „Opiekunce biednych". Umarła w Marienbadzie, chciała być pochowana w ziemi ojczystej.

WORONIE, UROCZYSKO LICHCZA, REJ. STOLIŃSKI

23.6.63. Woronie, Miń., p.
piński; 7 km. pld od Stolina.
(Stolin, Stalin, Haliw).

W lesie bielińskim
Traugutt objął znowu
dowództwo nad pozosta-
łymi po przegranej pod
Horkami ochotnikami.
Tutaj połączył się z nim
Wańkowicz, powracający z
okolic Koreczyna, tudzież,
niedaleko Porzecza
Skirmunttowskiego, Dr.
Domanowski z 20-tu
kobryńczukami. Traugutt
ze wszystkimi ruszył do
Stolina, gdzie zatrzymał
się przez jeden dzień,
poczem przeprowił się
przez Horyń i stanął w
pobliskim lasku Woron,
gdzie przyłączyło się do
oddziału 15-tu pińczuków.

Na trzecią dobę
obozowania pod Woroniami
podjazd konny natknął się na moskali o dwie wiorsty od obozu. Natychmiast
Traugutt urządził zasadzkę. Do lasu obozowego szła droga objęta przed
lasem łożą; w tej to łożie rozstawił pułkownik swoich ludzi. Moskale w 3 rotach,
dowodzone przez majora Kemmera (Kammera) o godzinie 4-tej rano weszli
na linię zasadzki; niezrażeni celnymi strzałami wnet uformowali się moskale
i natarli w łożę. Powstańcy cofnąwszy się do olchowego lasu i wsparci rezerwą,
przyjęli moskali gęstym ogniem. Zmieszany pierzchnął nieprzyjaciół, zostawiając
na placu boju 19 trupów i 17 rannych, tracąc między innymi dowodzącego
oficera, 4 podoficerów i dobosza. Powstańcom zabito dwóch: Kuleszę Stanisława
i Krzyńskiego, a raniono jednego.

Mogiła powstańców styczniowych

DĄBROWICE, OBW. RÓWIEŃSKI, UKRAINA

26.6.63. Dąbrowice, woł., p. łucki; miasto.

Po rozprawie pod Woroniami postanowił Traugutt wrócić przez Horyń, przez który można było się przeprawić albo pod Stolinem albo pod Dąbrowicami, bo tylko tam były promy. Ponieważ główna siła moskali stała w Stolinie, ruszyli powstańcy na Dąbrowice. Tam jednak nie zastali promu, który moskale wczas zatopili. Gdy, nie zważając na przeszkody, Traugutt zamierzał przebyć wpław rzekę, wszczął się z drugiej strony ogień ku oddziałowi. Strzelała policja miejscowa i milicja zorganizowana przez asesora Hotra, z którą Hotr w łozach na przeciwnym brzegu urządził zasadzkę. Powiększała jeszcze przeszkody spadzistość prawego brzegu rzeki, więc Traugutt, nie odpowiadając na strzały, cofnął się nie poniosłszy żadnych strat.

S. Zieliński, Bitwy i potyczki 1863 – 1864, Rapperswil 1913, s. 345

ŻADYN, REJ. DĄBROWICKI, UKRAINA

29.6.63. Żadyn, Woł., p. rówieński; 12 km. od Udrycka (Żadeń, Almanowski las).

Szukając dogodnego miejsca do przejścia Horynia przeszedł Traugutt przez Żadyn, gdzie oddział zaopatrzwszy się w żywność rozłożył się za wsią obozem. Tym czasem zbliżyła się jedna z kolumn, wysłanych przeciw niemu, mianowicie porucznik Pietrowskij

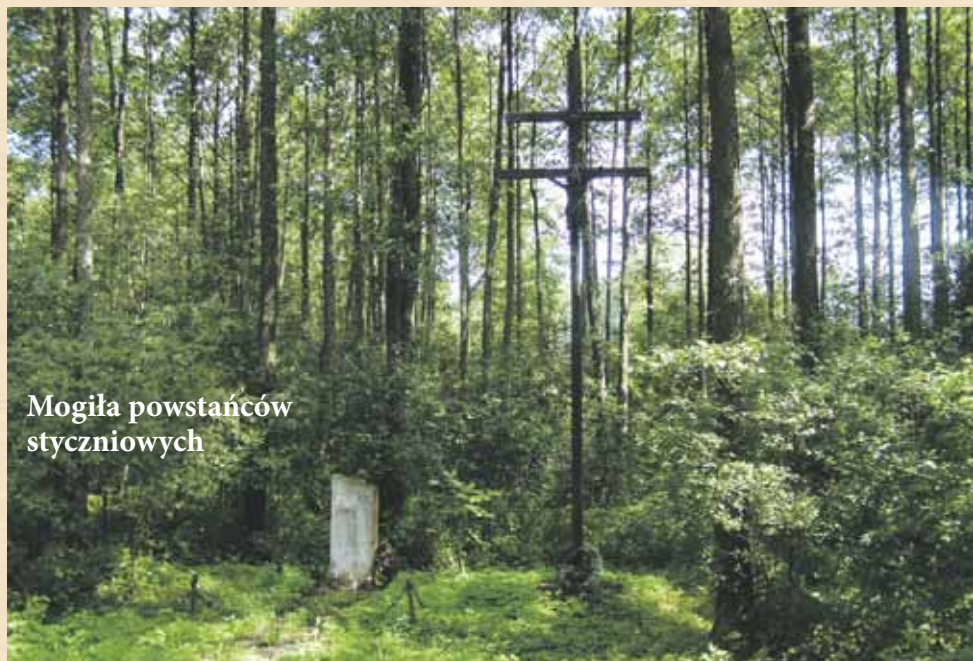
z 2-ma rotami rez. pułku poławskiego i na padła niespodzianie na wypoczywających. Tracąc 4 wozy, 8 koni wierzchowych i zapasy żywności oraz kilkunastu ludzi, którzy odbili się od oddziału, cofnął się Traugutt do lasu.

Powstańcy obozujący w lesie. Charles Maurand

S. Zieliński, Bitwy i potyczki 1863 – 1864, Rapperswil 1913, s. 346

KOŁODNO, REJ. STOLIŃSKI

12.7.63. Kołodno, Miń., p. piński; 31 km. płd-w. od Pińska.

Po kilkudniowym wymykanii się moskalom udało się Trauguttowi przejść przez Horyń pod Stolinem, skąd kierując się ku Pińskowi, dotarł pod Kołodno i rozbił obóz obok drogi na polanie otoczonej lasem. Ale moskale pospieszali trop w trop za oddziałkiem; była to druga kolumna wysłana przeciw Trauguttowi, dowodzona przez majora Semiganowskiego. I tym razem nieprzyjaciel zjawił się nagle naprowadzony przez chłopów od lasu, nie zaś od drogi. Strzały nieprzyjacielskie rozległy się między odpoczywającymi, mierzone o 30 kroków. Oddział zerwał się i prowadzony przez Traugutta poszedł w las, przyczem 30 ludzi oderwało się od oddziału.

13.7.63. Kołodno, Miń., p. piński, 31 km. płd.-w. od Pińska.

Nazajutrz po napadzie (p. Kołodno 12.7) stanął Traugutt tuż pod Kołodnem o półgodziny od dworu. Tutaj znowu napadł major Semiganowski na wypoczywających. Rzucono się do ucieczki w różne strony. Pułkownika Traugutta, zupełnie wyczerpanego głodem i marszami, wzięli towarzysze pod ręce i wyprowadzili z placu boju. Siedmiu powstańców w tym boju zginęło, między nimi Domanowski. Chociaż oddział rozzerwał

się, jednak tegoż wieczora nieopodal stanęli wszyscy. Nie mogąc przeprowić się przez Styr z całym oddziałem, Traugutt rozdzielił go na dziesiątki, zalecając przebijanie się w Pińszczyznę, sam zaś, zupełnie osłabiony, z 20-tu towarzyszami ruszył w inną stronę, aż chorobą złożony, opuścił wybranych swoich. Część rozbitków przerznęła się do Kongresówki, 27 ludzi zaś połączyło się w Puszczy Świsłockiej z Duchyńskim.

S. Zieliński, *Bitwy i potyczki*
1863 – 1864, Rapperswil 1913, s. 318

W lipcu 1863 r. R. Traugutt wyjechał do Warszawy. 15 sierpnia 1863 roku awansowano go na generała i wysłano z misją zagraniczną do Paryża. Po powrocie z tej niezbyt udanej dyplomatycznie wyprawy Traugutt 17 października 1863 roku rozwiązał poprzedni gabinet i przejął całą władzę. Działalność dyktatorską prowadził w ścisłej konspiracji. Podawał się za kupca z Galicji Michała Czarneckiego.

Traugutt wszystkie swe działania poświęcił na ratowanie upadającego powstania. Dekretem z 15 grudnia 1863 roku wprowadził jednolitą organizację wojsk powstańczych. Planował też pospolite ruszenie chłopów na wiosnę 1864 roku. W polityce zagranicznej wykazał się sporym pragmatyzmem. Kiedy zimą 1863 roku stało się oczywiste, że Polacy nie mogą liczyć na interwencję Zachodu, zaczął szukać pomocy wśród europejskich rewolucjonistów (m.in. u Garibaldiego). Głęboko wierzący, prosił papieża Piusa IX o apostolskie błogosławieństwo. Jednocześnie

podporządkowywał kwestie kościelne sprawie narodowej. Ofiarne wysiłki Traugutta nie były w stanie uratować zamierającego powstania. Wiosną 1864 roku już sam dyktator zdawał sobie z tego sprawę. Postanowił jednak – po żołniersku – do końca trwać na posterunku. Nie skorzystał z możliwości ucieczki. Został aresztowany na skutek donosu w nocy z 10 na 11 kwietnia 1864 roku.

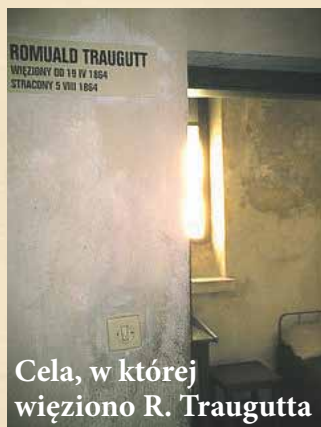
Wyrokiem Audytoriatu Polowego z 19 lipca Traugutt został zdegradowany, pozbawiony praw stanu i skazany na śmierć przez powieszenie wraz z czterema współtowarzyszami (Rafałem Krajewskim, Józefem Toczyskim, Romanem Żulińskim i Janem Jeziorańskim). Wyrok wykonano 5 sierpnia o 10 rano, na stoku Cytadeli, w obecności trzydziestotysięcznego tłumu śpiewającego suplikacje. Powstańcy sami zakładali na siebie duże białe koszule. Pierwszy zginął Jeziorański. Potem następni. Na końcu ostatni dyktator powstania. Gdy zawisł, tłum jęknął i nagle dziesięć tysięcy osób uklękło w ciszy. Jak pisze Marian Dubiecki, nawet żołnierze rosyjscy byli głęboko wstrząśnięci tą sceną. Potem rozległy się śpiewy: „Boże coś Polskę” i suplikacja „Od nagłej i niespodziewanej śmierci...”

Skutki powstania

Powstanie styczniowe dokonało całkowitego uwłaszczenia chłopów. Przyczyniło się do wewnętrznego wzmocnienia Polaków. Zjawisko to ujawniło się silnie zakorzenionymi więzami Polaków w trzech zaborach. Stanowiło przełomowy moment w tworzeniu się nowoczesnego państwa polskiego. Polacy wykazali gotowość do poświęceń oraz umiejętności do stworzenia sprawnego aparatu państwowego. Skończył się okres ujarzmiania Polaków ich własnymi rękami. Walka stała się okazją do zmanifestowania idei „za naszą i waszą wolność”.

„Ogółem w oddziałach powstańczych walczyło przeszło 200 tys. ludzi, stoczono ok. 1200 bitew i potyczek. Oddziały powstańcze, nieuzbrojone i słabo wyszkolone, liczące w szczytowych momentach do 30 tys. ludzi, były na z góry straconej pozycji w porównaniu z ponad 300-tysięczną armią rosyjską. Doszedł do tego brak przygotowania, a później koordynacji działań poszczególnych oddziałów. W powstaniu poległo ok. 20 tys. Polaków, po jego upadku na szubienicach stracono ok. 1000 osób, kilkaset zmarło w więzieniach, ok. 30-40 tys. zesłano w głąb Rosji, prawie 10 tys. musiało emigrować”.

*Dzieje Polski. Atlas ilustrowany,
red. Dr W. Sienkiewicz, E. Olczak,
Warszawa 2007*

PIŃSK, OBW. BRZESKI

W czerwcu 1863 r. oddział Traugutta wspólnie z oddziałem brzeskim Jana Wańkowicza stoczył kilka potyczek na terenie powiatu pińskiego. Później otrzymał rozkaz zjednoczenia z wołyńskimi oddziałami, do czego jednak nie doszło. Miejscowa ludność chłopska miała nieprzychylny stosunek do powstańców, których siły były dość marne. Łączniczką Traugutta była Helena Skirmuntt, która dostarczyła nowy rozkaz odwołujący wyprawę na Wołyn.

**Mogiła Heleny Skirmuntt
na cmentarzu przy ul. Spokojnej**

Budynek Gimnazjum z 1853 r.

Wybudowany za pieniądze Aleksandra Skirmuntta wg projektu Kazimierza Skirmuntta. Kiedy w roku 1863 w okolicach Pińska pojawił się oddział powstańczy Romana Rogińskiego, nauczyciel Ostromięcki i uczeń Władysław Królikowski dołączyli do tego oddziału, a z nimi jeszcze do 20 uczniów.

*1.7.63. Pinsk, Miń., p. piński; miasto.
Uwijający się z oddziałkiem jazdy
po Pińszczyźnie, Kazimierz Narbutt,
napadnięty o 2 mile od Pińska przez
majora v. Keka w przeważającej sile,
rozdzieliwszy oddziałek na szóstki
wymknął się, aby znowu z połączonym
oddziałem wypłynąć w okolicach
Ratna (patrz Mokranie).*

**S. Zieliński, Bitwy i potyczki
1863 – 1864,
Rapperswil 1913, s. 325-326**

BOKINICZE, REJ. PIŃSKI

**Mogiła powstańców
styczniowych**

**Znajduje się obok cmentarza
wiejskiego na starym
cmentarzu dworskim.**

**Stan obecny:
zniszczony nagrobek, widoczny
jest pagórek mogilny.**

Foto z pocz. XX w.

BRODCZE, REJ. PIŃSKI

**Pomnik na mogile Antoniego
Szołomickiego, powstańca
styczniowego i sybiraka**

SZOŁOMICZE, REJ. PIŃSKI

Cała wieś wraz z pobliskimi Łoziczami brała czynny udział w powstaniu styczniowym, za co każdy dostał karę grzywny po 25 złotych rubli na mieszkańca Szołomicz i 10 złotych rubli na mieszkańca Łozicz. W centrum wsi w roku 1933 został postawiony pomnik powstańców styczniowych, który w roku 1939 zniesiono i wyrzucono do bagna. Obecnie trwają poszukiwania pomnika.

Miejsce pamięci powstania styczniowego.
Szołomicze. Foto Józefa Obuchowskiego

DOMACZEWO, REJ. BRZESKI

Pomnik powstańców
styczniowych z roku 1863
na terenie obok kościoła
pw. Niepokalanego Poczęcia
Najświętszej Marii Panny

11.7. 63. Domaczewo, Gr., p. brzeski;
3 km. w. od Sławetycz.

Krysiński, który w Romanowie połączył się z Jankowskim i Zielińskim, wyznaczony został do uderzenia na Domaczewo, po drugiej stronie Bugu, gdzie stała silna banda milicyi z drobnym oddziałem wojska regularnego, wynoszącym 30 ludzi. Krysiński, podsunąwszy się nocą pod wieś z oddziałem 600 ludzi, zdobywając domy, w których się moskale zabarykowali, zniósł do szczętu niewielką załogę moskiewską, ale sam poniósł znaczne straty: 18 zabitych i rannych. Z milicyi moskiewskiej, która zrazu broniła się, poległo 12. Zaopatrzywszy się w broń i amunicję, przeprawił się Krysiński z powrotem przez Bug i stanął w Sajówce na krótki tylko odpoczynek, gdyż niebawem rozpoczął się bój Zielińskiego i Jankowskiego.

S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863 – 1864*, Rapperswil 1913, s. 333.

IWACEWICZE, OBW. BRZESKI

**Pagórek szubienic koło
Iwacewicz, 1 km na północ od
miasta, na prawo od drogi
na Kosowo**

Na tym pagórku powieszono
kilkunastu powstańców przez karne
wojska rosyjskie.

MIŁOWIDY, REJ. BARANOWICKI

**Kaplica z roku 1933
upamiętniająca bitwę**

Niedaleko od strategicznie ważnej drogi Brześć – Bobrujsk skoncentrowało się w maju 1863 r. kilka oddziałów powstańczych: słonimski (Jundziłł), wołkowyski (Strawiński), grodzieński (Lankiewicz), nowogródzki (Miładowski), prużański (Włodek), razem do 800 ludzi. Ogólne kierownictwo należało Lankiewiczowi. Powstańcy kontrolowali znaczne terytorium. Władza okupacyjna wysłała wojska karne. Bitwa trwała kilka godzin, wojsko musiało odstąpić, zostawiając zabitych i rannych. Następnego dnia zostały nadciągnięte jeszcze dwie rotty, lecz powstańcy przeszli na nowe miejsce.

To jedna z największych bitew na ziemiach białoruskich podczas powstania styczniowego.

3.6. 63, Mołowidy, Gr., p. słonimski, 40 km. pld.-w. od Słonimia. (Mołowy, Miłowidy, Małowidz).

Rotmistrz Czerniawski, przejąwszy obowiązki organizatora powiatu Słonimskiego, zdał je niebawem Jundziłłowi, który przy pomocy dymisyonowanego oficera mosk. Izydora Łukaszewicza (Hołoski) począł tworzyć oddział pod Mołowidami w lesie przy szosie bobrujsko-brzeskiej. Liczba ochotników wzrastała dosyć szybko i już pod koniec maja liczono przeszło 300 słonimczuków.

Po szczęśliwym starciu pod Ludwinowem, obozując pod Janinem, otrzymał Lankiewicz wezwanie o pomoc: od dowódcy oddziału kobryńskiego Traugutta i od Jundziłła, dowodzącego oddziałem słonimskim. W drodze ku oddziałowi Traugutta, dowiedziawszy się o rozbiciu tegoż, zmienił Lander kierunek i złączył się 1. 6. pod Mołowidami z Jundziłłem, mającym 300 słonimczuków. Tegoż dnia przybyło do obozu 136-ciu nowogrodzian pod dowództwem Miładowskiego i ks. Łaskiewicza. Przeciw oddziałowi powstańczemu posuwał się w siłę 3 rot piechoty z 4-ma armatami pułkownik Bulharin częścią kolumn od Słonimia, na przyjęcie nieprzyjaciela pułkownik Lankiewicz urządził zasadzkę, roztawiając na prawo od drogi do szosy kompanie Strawińskiego i Chodakowskiego, Włodka i część Jundziłła, około 180 strzelców, załamawszy ich od drogi do pobliskiej smołarni, a z tyłu za nimi kosynierów z Jelskim, w lewo zaś od obozu do szosy 130 kosynierów z ks. Łaskiewiczem i kompanię z Sasuliczem. W obozie pozostała reszta strzelców Jundziłła, około 120 ludzi. Poza strzelaninę Włodkowych ludzi z dwoma patrolami moskiewskimi, przyczem dwóch szeregowców moskiewskich poległo, a dwóch, w tem 1 oficer zostało rannych — tegoż dnia t. j. 2. 6. nie przyszło do poważniejszej walki.

W nocy na 3. 6, oddział uszczuplony został przez odłączenie się Włodka, który nie godząc się na plan bitwy, ruszył na Myszankę ku Kobryniowi do Traugutta i złączył się na krótki czas z Wańkowiczem.

Moskale, wzmocnieni w nocy dwiema świeżymi rotami, od Berezki Kartuskiej około południa uderzyli na 60 ludzi, pozostawionych na załamaniu drogi. Garstka ta wnet cofnęła się ku konnicy i oddziałowi ks. Łaskiewicza i Jelskiego.

Wszczął się bój zajadły. Kosynierzy, z ks. Łaskiewiczem i Jelskim na czele, trzykrotnie odparli atakujących. Tymczasem armaty nieprzyjacielskie ostrzeliwały kartaczami powstańców, szkodząc więcej swoim i lasowi, niż Polakom. Niebawem jednak, wobec dzielnego odporu, moskale musieli zaniechać walki i cofnęli się o wiorstę.

W potyczce tej, która trwała od południa do 9-tej wieczorem, Polacy utracili 18-tu, moskale przeszło 200(?) głównie od własnych kartaczów. Lankiewicz z oddziałem wołkowyskim, przemknąwszy się mimo Ossowca [Ostrowa?], przeszedł Szczarę i na piąty dzień stanął w ostepie Repiszczu, gdzie dowództwo objął znowu Duchyński.

S. Zieliński, Bitwy i potyczki 1863 – 1864, Rapperswil 1913, s. 328

Pomnik powstańców
styczniowych
z roku 1988

KRYWOSZYN, REJ. LACHOWICKI

Kamień upamiętniający bitwę powstańców 9 czerwca 1863 r. niedaleko Krywoszyna, rej. lachowicki

21.6.63. Min., p. nowogródzki; 56 km. pld.-z. od Nieświeża. (Kryszyn).

Pod Krywoszyńnem dopadł Miładowskiego i Łukaszewicza porucznik Belenkow z komendą 64 strzelców i uzbrojonem chłopstwem i zadał im porażkę.

S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863 – 1864*,
Rapperswil 1913, s. 316

KOSÓW POLESKI, REJ. IWACEWICKI

**Pomnik na mogile powstańców
styczniowych: Krasińskiego,
Łukaszewicza i nieznanego
nazwiska na cmentarzu
w Kosowie Poleskim.
Postawiony w roku 1928.
Zniszczony w roku 1939.
Odnowiony w roku 1989.**

MOGILOWCE, REJ. PRUŻAŃSKI

Kolumna upamiętniająca powstanie styczniowe

POŁOŃSK, REJ. PRUŻAŃSKI

Kolumna upamiętniająca powstanie styczniowe

SZCZYTNIKI, REJ. BRZESKI

**Grób powstańca
styczniowego i sybiraka
Antoniego Kaliszka
na starym cmentarzu
katolickim w Szczytnikach**

SOBOLE, REJ. BEREZOWSKI

**Krzyż w miejscowości
Sobole koło Siehniewicz
upamiętniający potyczkę
powstańców styczniowych
pod komendą Karola
Krysińskiego.**

ŁOSOSIN, REJ. PRUŻAŃSKI

Pomnik 40 powstańców zabitych podczas bitwy 24 maja 1863 r.

Powstańcami dowodził prużański szlachcic Włodek „Szczęsny”. Ku czci poległych postawiono krzyż. W roku 1928 powstał pomnik z napisem: „Prochom 40 powstańców polskich poległych w walkach z najeźdźcą. Mieszkańcy powiatu”. Pomnik zburzono w roku 1939, w roku 1989 – odnowiono, w roku 1998 zniszczono przez wandal, kolejny raz odnowiono w roku 2000.

KAMIENIEC, OBW. BRZESKI, KOŚCIÓŁ PW. ŚWIĘTYCH PIOTRA I PAWŁA

W 150. rocznicę Powstania Styczniowego miejscowi Polacy ufundowali tablicę pamiątkową ku czci Romualda Traugutta. Dla umieszczenia tablicy został wybrany kościół pw. Świętych Piotra i Pawła w Kamieńcu, ponieważ życie Romualda Traugutta i jego rodziny było związane z tą parafią. Ksiądz proboszcz Jan Wasilewski wraz z parafianami (Kamieniec – Wysokie – Wołczyn) od roku 1992 troszczy się o miejsce byłego dworku, w którym żyła rodzina R. Traugutta – Szostaków.

Dwa razy do roku w swoich parafiach ks. Jan Wasilewski organizuje nabożeństwa za ofiary powstania styczniowego i spotkania modlitewne w intencji przyjęcia kandydatury R. Traugutta do wyniesienia na ołtarze. Te dni to: 22 stycznia – dzień wybuchu powstania i 5 sierpnia – dzień śmierci R. Traugutta na stokach cytadeli warszawskiej.

Każdego miesiąca 5. dnia we Mszy Świętej z wiernymi ksiądz proboszcz modli się o zaliczenie Go w poczet błogosławionych i za rodziny katolickie, którym stawia Go jako wzór gorliwego katolika i wiernego syna Ojczyzny.

WYKAZ BITEW I POTYCZEK PODCZAS POWSTANIA STYCZNIOWEGO NA POLESIU

1) 11. 2. 63. Królowy Most. Gr., p. prużański; 30 km. płn.-w. od Wysokiego Litewskiego. (Dołhów, Dołbizna)
(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)

2) 13. 2. 63. Prużana, Gr., p. prużański; miasto *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

3) 15.2. 63. Rzeczyca, Gr., p. prużański; 13 km. w.-płd.-w. od Kamieńca Litewskiego. (Czeniery)
(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)

Bitwa

4) 9.5. 63. Piaski, Gr., p. słonimski; 6 km. płd.-w. od Berezy-Kartuskiej *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

5) 10. 5. 63. Janin, Gr., p. słonimski; 6 km. płd.-w. od Łyskowa *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

6) 13. 5. 63. Smolarka, Gr., p. słonimski; 6 km. płn.-w. od Berezy Kar. (Huta Szklana, Bereza Kartuska) *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

7) 14. 5. 63. Michalin, Gr., p. słonimski; 18 km. płn.-z. od Berezy Kartuskiej *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

8) 17. 5. 63. Horki, Gr., p. kobryński; 90 km. płd.-wsch. od Kobrynia (Baładycze, Bieliński las, Borki, Odryżyn, Derewin) *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

9) 21. 5. 63. Horki, Gr., p. kobryński; 90 km. płd.-wsch. od Kobrynia *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

10) 25. 5. 63. Horki, Gr., p. kobryński; 90 km. płd.-wsch. od Kobrynia. (Bieliński Las, Porzecze Skirmunttowskie, Biała Góra, Woronie, Zielona Wyspa, Wyspa Zielona, Chełmskie Jezioro, Zielony Kąt) *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

11) 27. 5. 63. Czersk, Gr., p. brzeski; 7 km. płd.-w. od Sławetycz (Sławetycze) *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

12) 28. 5. 63. Ludwinowo, Gr., p. wołkowyski; 33 km. płn.-z. od Prużany (Karczmy Sawickie, Sawickie Karczmy, Kotra, Nowy Dwór, Janin, Janów, Litwinowo) *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

13) 2.6. 63. Pogorzele, Gr., p. słonimski; 5 km, płd.-w. od Łyskowa (Pohoreło) *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

- 14) 3. 6. 63. Mołowidy, Gr., p. słonimski, 40 km. płd.-w. od Słonimia (Mołowy, Miłowidy, Małowidz)
- 15) 7. 6. 63. Sielec, Gr., p. słonimski; 7 km. płd.-z. od Mołowid (Myszanka, Góra) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 16) 8. 6. 63. Mereczowszczyzna, Gr., p. słonimski 5 km. płn.-z. od Kosowa (Rożana, Romańska Puszcza, Ściercież rz., Brzozowe Błoto, Kossów, Rużanna, Sieradowski Las, Moraczewszczyzna) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 17) 9. 6. 63. Królowy Most, Gr., p. prużański; 30 km. płn.-w. od Wysokiego Litewskiego (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 18) 10. 6. 63. Sieradów, Gr., p. słonimski; 8 km. płd.-w. od Kosowa (Borki, Popielarnia) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 19) 13. 6. 63. Koreczyn, Gr., p. słonimski; 18 km. w. od Berezy Kartuskiej (Czarne Jezioro) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 20) 16. 6. 63. Różana, Gr., p. słonimski, miasto (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 21) 16. 6. 63. Huta, Gr., p. wołkowyski; 8 km. płd. od Łyskowa (Guty, Ustroń, Azerota) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 22) 16. 6. 63. Łysków, Gr., p. wołkowyski; miasto (Wielki Uhoł, Wielki Węgieł, Michalinka, Długi Kąt, Głęboki Kąt) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 23) 16. 6. 63. Janin, Gr., p. słonimski; 6 km. płd.-w. od Łyskowa (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 24) 21. 6. 63. Żarkowszczyzna, straż, Gr., p. wołkowyski; 12 km. płd. od Świsłoczy (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 25) 8. 7. 63. Mokransy, Gr., p. kobryński; 38 km. płd. od Kobrynia (Ratno) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 26) 11. 7. 63. Domaczewo, Gr., p. brzeski; 3 km. w. od Sławetycz
- 27) 20. 7. 63. Brzozowe Błoto, Gr., p. słonimski; 32 km. z. od Kosowa (Berezowe Błoto) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 28) 10. 8. 63. Głęboki Kąt, Gr., p. prużański; 23 km. płn.-z. od Szereszowa (Hłuboki Kut, Wielki Kąt, Wielki Dąb) (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 29) 7. 10. 63. Borki, Gr., p. prużański; 20 km. płd. od Berezy Kartuskiej (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)
- 30) 10. 12. 63. Brześć Litewski, Gr., p. brzeski; miasto (*Miejsce niezaznaczone pomnikiem*)

S. Zieliński, „Bitwy i potyczki 1863 – 1864”, Rapperswil 1913

DODATKOWO UDAŁO SIĘ USTALIĆ NA PODSTAWIE BADAŃ ARCHIWALNYCH NASTĘPUJĄCE MIEJSCA POTYCZEK POWSTAŃCÓW Z WOJSKAMI ROSYJSKIMI:

1) Maj 1863. Gorsk, obecnie rej. berezowski. *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

Bitwa na brzegu Kanału Goreckiego pod komendą Traugutta, w której polegli powstańcy styczniowi (liczba nie jest znana). Miejscowi wspominają mogiłę zbiorową powstańców, na którą Eliza Orzeszko przynosiła kwiaty.

2) Maj 1863. Jamiszczce, p. kobryński (Wielki Las). *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

Oddział Traugutta w Wielkim Lesie stoczył bitwę. W lesie w zbiorowej mogile pochowanych jest 5 powstańców.

3) 22.5. 63. Minkowicze, p. brzeski. *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

Oddział Chranickiego i Ciochońskiego, byłego majora ułanów rosyjskich poniosły klęskę. Poległo 78 powstańców. Jazdą dowodził Klubowski, piechotą inżynier technolog Grunbaum.

4) Lato 1863. Porzecze, p. piński. *(Miejsce niezaznaczone pomnikiem)*

Oddział Traugutta poniósł znaczne straty.

BIBLIOGRAFIA

Abramowicz Marian Cezary, *Dwa żywoty*, Poznań 1998

Dubiecki Marian, *Bohaterski naczelnik powstania styczniowego - Romuald Traugutt*, Warszawa 1918

Dubiecki Marian, *Romuald Traugutt i jego dyktatura podczas powstania styczniowego 1863-1864*, Kijów 1911

Dubrowski Aleksy, *Od Brześcia nad Bugiem do Turowa nad Strumieniem*, [w]: Echa Polesia, 2008, nr 2

Kluz Władysław, *Dyktator Romuald Traugutt*, Kraków 1986

Marczak Michał, *Przewodnik po Polesiu*, Brześć 1935

Peszke Ignacy, *Ostatni naczelnik narodu*, Warszawa 1916

Pomarański Stefan, *Wojskowa służba Traugutta*, Warszawa 1929

Roszek Stefan, *Generał Romuald Traugutt (w 55. rocznicę śmierci)*, Zamość 1919

Rusin Joanna, *Człowiek świętego imienia: legenda Traugutta w piśmiennictwie polskim XIX i XX wieku*, Rzeszów 2002

Zieliński Stanisław, *Bitwy i potyczki 1863 – 1864*, Rapperswil 1913

Игнат Михаевич. *Мятежный генерал*. - Минск: Конфидо, 2007

Redakcja: Hanna Paniszewa
przy udziale Olega Korolowa, Edwarda Złobina, Ireny Ławrowej

Zdjęcia: Hanna Paniszewa, Aleksy Dubrouski,
Dymitr Kiernoga, Igor Szewczuk, Ewelina Teraz

Łamanie tekstu: Olga Brazyńska

Korekta: Helena Parszyna

Nakład: 300 egz.

Brześć 2012